hadden mogen hooren, hoe hij heel de Schrift des Ouden Verbonds doorliep, om het uit de boeken van Mozes en al de profetische geschriften te betuigen, »dat de Zoon des menschen alzoo lijden moest, om eerst door dat lijden in zijn heerlijkheid in te gaan."

Hoe voelt elk onzer, dat de Heere ons zijn heiligen Messiasnaam in tal van woorden en beelden en feiten zou getoond hebben, waar wij bij het lezen der Heiligen Schrift van het Oud Verbond nauwelijks vermoeden van hebben.

En als dan de symbolische overdrijvers ons ter aanvulling van die leemte hún inzichten in het Oud Verbond aanpreeken, dan voldoet dat toch niet. Dat leeft niet. Dat tintelt niet. Daar trilt geen heilige bezieling in. Daarin zien we het Messias-leven niet van onzen Heer.

Stille lezing van het Oud Verbond spreekt dan de ziel nog beter toe, en als ge zoo in de *Klaaglieder*en Gods profeet van Jeruzalem hoort klagen: »*o, Gij, die op den weg voorbijgaat, aanschouwt of er een smarte is gelijk mijne smarte!*" dan hoort elk kind van God daarin een profetie van de klacht die op Golgotha viel te beluisteren, en is het hem, of zijn stervende Heiland het ook hem uit Gethsémané en van het kruishout toeroept: »o, Gij allen die op den weg voorbijgaat, aanschouwt en ziet of ooit een smarte geleden is, als ik leed; ooit een lijden als mij is aangedaan?"

Jeruzalem, Sion, die tempel op Sion, en al wat in dien tempel blonk en schitterde, het had alles het beeld van Messias gedragen.

En daarom toen Jeruzalem inzonk, en daalde en wegzonk, toen hebben die steenen het niet gevoeld en heeft dat voorhangsel het niet gevoeld, maar toen heeft de Heilige Geest er den profeet van laten profeteeren, hoe die weeklagen en doodsklagen van het stervend Sion slechts voorspel van de schriklijke vervaarnis was, die eens Messias in zijn lijden zou bevangen.

De val, de daling, de inzinking en wegzinking was zoo ontzettend!

Een door God verkoren plek. De plek waar Hij zijn heerlijkheid had doen wonen. Zijn lieflijke woning waaruit de reuke der offeranden opsteeg voor zijn heilig aangezicht. En dan zulk een stad vertreden door godloochenaars, en door de goddeloozen bespuwd en uitgebrand. En ten leste de woeste heidenen staande op den top van den berg des Heeren, om het uit te gillen en uit te krijschen: »Jehovah is overwonnen, zijn huis ligt verbrand!"

Vandaar dat de profeet dan ook klaagt: »*Hoe wonderbaarlijk is Sion omlaag gedaald.*"

*Gedaald*, neen dat is het woord nog niet; maar *omlaag* gedaald moet de diepte der vernedering uitdrukken; en zelfs dát drukt het nog niet uit, en daarom klaagt hij: »Hoe *wonderbaarlijk* omlaag gedaald is Sion!"

Eens zong men in dat Sion: »Gij bultige berg Basan, wat verheft gij u tegen Sion. God zelf heeft dezen berg begeerd en zal hier eeuwiglijk wonen!" En nu, nu jubelde Basan en sprong de bultige berg van hoovaardij op, terwijl van Sions heuveltop niets dan de rook der puinhoopen omhoog steeg.

En toch, ook dat was slechts profetie van de onbeschrijflijke, onuitsprekelijke vernedering waarin uw Jezus zou verzinken.

Hij, bij wiens kribbe Gods engelen van glorie zongen; aan wiens lippen duizenden hingen; die aller krankheid genezen had; die op den Thabor had geblonken in majesteit; en van wien het én door én bij den Doop was betuigd: »Deze is het in wien Ik mijn welbehagen heb." Hij, God geopenbaard in het vleesch, het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, en die het afschijnsel zijner heerlijkheid droeg. En die heerlijke persoon nu door ruwe gerechtsdienaars aangegrepen, gebonden om de polsen met koorden, voortgeduwd en mishandeld, bespot en in het aangezicht gespuwd, met striemen gegeeseld, en gevloekt, en straks met spijkers door de handpalmen geslagen en naakt uitgetogen aan het schandhout genageld; o, zeg zelf, is het ook hier niet, ja, niet hier veel meer nog dan bij Jeruzalems puinhoop: »*Hoe wonderbaarlijk omlaag gedaald.*"

Neen, die diepte waarin uw Heiland wegzonk, die peilt uw oog niet.

Daar kunt ge niet bij.

Daar zoudt ge eerst eeniglijk, door zelf in eeuwig verderf weg te zinken, een besef van kunnen krijgen.

Die diepte peilt Satan. Die diepte peilen de eeuwig verlorenen. Die diepte is zoo diep als de bodem der eeuwige verderving ligt.

Want daar, daar had elk kind van God in moeten wegzinken. In die diepte had elk nu geredde moeten afdalen. Zoo laag en wonderbaarlijk laag hadt ge eeuwiglijk moeten verzinken.

En dáár, daar daalde hij, uw Heiland, voor Gods volk in af.

Om het al zelf en voor u uit te drinken, wat u eeuwiglijk de bittere drank der verdoemenisse zon geweest zijn.

Om in dien stroom van vloek en dood onder te worden gedompeld, waarin gij eeuwiglijk zoudt verzwolgen zijn.

En om in te dalen tot in die allerdiepste en wonderbaarlijk diepe vernedering, die eeuwiglijk uw lot zou geweest zijn, zoo er geen hulpe ware besteld bij dien Held!

En daarom roept de Schrift u toe: Zie op dat kruis, aanschouw de ontzettendheid van dat geheim en verborgen lijden. Hoor dat roepen: «Gij allen die op den weg voorbijgaat, ziet of er een smart is gelijk mijne smart", en roep dan met den profeet in verbazing en met aangrijping der ziele het ook van uw Heiland uit: »*Hoe wonderbaarlijk omlaag gedaald!*"

Hij die alle engelen en serafs gebiedt, ineenkrimpend in het stof en weedom des harten, dat een engel hem vertroosten moet!

Hij, die eens aller Rechter zijn zal, voor den rechter op aarde als schuldige getrokken.

Hij, wien eens alle vleesch om behoudenis zal aanroepen, als een uitvaagsel en afschraapsel, zijn plek een plaats op aarde niet waard, opgehangen aan hef vloekhout en nog in zijn sterven gesard.

Prooi des Doods, hij, de Heere des Levens, die eens alle Dood verslinden zal in zijn mogendheid.

Die Lazarus uitriep uit de grafspelonk, nu zelf in de grafspelonk ingedragen.

o, Gij, goddelooze, die gered zijt, is het niet wonderbaarlijk, dat zoo laag en zoo omlaag in die peillooze diepte van vernedering uw lieve, heerlijke Heiland dalen kon!

En dit nu deed hij *om* u, deed hij *voor* u; om u in uw sterven in steê van dit eeuwige wegzinken een eeuwig verhoogen in heerlijkheid te bereiden.

Maar laat uw ziele dan toch gebeden zijn, om niet op den weg waar dat kruis staat voorbij te gaan; neen, maar stil te staan, en dat kruis aan te staren; en in de diepte van die wegzinking met heel uw ziel en heel uw zinnen in te gaan.

o, Wie onzer heeft ooit, ooit naar waarde beseft wat Immanuel voor ons deed en voor ons leed.

En nu worden we daar wel gewoon aan.

Zoo is de verderving onzer natuur.

Ge hoort zoo altoos van dat kruis, dat het u bijna niet meer aangrijpt.

Maar juist daarom is zulk een goede Vrijdag dan nog goed.

Want die bepaalt er u bij; die trekt er u naar toe; die noopt u om in dat kruis u in te denken.

En zoo ge dit doen moogt, en het dan aanstaart, en er in komt met uw ziel, wie hij is, en wat hij daar leed, en hoe de toorn Gods op den Zoon van God was, o, dan zal het ook u niet meer gewoon zijn, maar ook uw verbazing wekken, en de ziel zal ook in uw binnenste het uitroepen: »Hoe wonderbaarlijk gedaald naar omlaag!"

KUYPER.

*Amsterdam*, 8 April.

Ook Vrouwenpolder, in Zeeland, kon niet langer onder de Synodale Hierarchie blijven, en trad onder leiding van zijn Kerkeraad uit het Synodaal verband.

Ook Zeeland begint dus levensteekenen te geven, en het aantal ontkomene kerken, nu reeds over de 40 geschreden, breidt zich langzaam maar zeker uit.

## Nieuwe Vonnissen.

De Amsterdamsche broederen kregen deze week nogmaals een vonnis over het eerste vonnis heen.

Een daarvan deelen we als curiosum mede:

Provinciaal Kerkbestuur
van
Noord-Holland.

No. 4967.

AFSCHRIFT.

Het Provinciaal Kerkbestuur van Noord-Holland,

Ontvangen hebbende een schrijven van het Classicaal Bestuur van Amsterdam, houdende kennisgeving, dat de Emeriti of eervol ontslagen predikanten Dr. A. Kuyper en Dr. F. L. Rutgers, ofschoon als ouderlingen van de Nederd. Hervormde Gemeente te Amsterdam uit hunne bediening ontzet, nochtans voortgaan zich in strijd met de kerkelijke verordeningen te gedragen, waarom het in zijne vergadering van den 10den Maart 1887 besloten heeft deze zaak over te brengen bij het Provinciaal Kerkbestuur;

Gezien de bescheiden tot de zaak betrekkelijk;

Overwegende,

dat de Heeren Dr. A. Kuyper en Dr. F. L. Rutgers, bij eindbeslissing van de Algemeene Synode der Nederl. Hervormde Kerk, dd. 1 December 1886, ontzet zijn van de door hen in de Nederl. Hervormde Kerk en de Nederd. Hervormde Gemeente te Amsterdam bekleede kerkelijke bedieningen en ambten, en voor onbepaalden tijd vervallen verklaard van de bevoegdheid tot het uitoefenen van kerkelijke bedieningen;

dat zij in weerwil van die ontzetting en vervallen verklaring en zonder hun lidmaatschap van de Nederl. Hervormde Kerk te hebben opgezegd, voortgaan zich als kerkeraadsleden te gedragen en als zoodanig »officieele" stukken onderteekenen (Amsterdamsche Kerkbode No. 1—5);

dat zij hebben deelgenomen aan het »Gereformeerd Kerkelijk Congres", den 11-14 Januari j.l. te Amsterdam gehouden, en mede bij Godsdienstoefeningen voorgaan in de »Nederduitsche Geref. Kerk te Amsterdam (doleerende)", en mitsdien zich ten plicht en ten doel stellen om »het juk der Synodale Hierarchie af te werpen" en een algemeene beweging in dien zin te wekken;

dat zij alzoo op verregaande wijze ontrouw zijn geworden aan de beloften bij hunne toelating tot het lidmaatschap van de Nederl. Hervormde Kerk en tot de Evangeliebediening in deze Kerk afgelegd;

Gelet op Art. 53 van het Algemeen Reglement; Art. 38 van het Reglement op het Godsdienstonderwijs; Art. 27 van het Reglement op het Examen enz., en Art. 6 en 51 van het Regl. voor Kerkelijk opzicht en tucht enz.;

Verklaart de Heeren Dr. A. Kuyper en Dr. F. L. Rutgers, ontzette ouderlingen van de Nederd. Hervormde Gemeente te Amsterdam, opnieuw schuldig aan verstoring van orde en rust;

En ontzet hen van hun lidmaatschap der Nederlandsche Hervormde Kerk;

Bepaalt, dat afschrift van deze uitspraak zal gezonden worden aan ieder der bezwaarden, aan het Classicaal Bestuur van Amsterdam en aan den Kerkeraad der Hervormde Gemeente te Amsterdam.

Gedaan in de buitengewone vergadering van het Provinciaal Kerkbestuur van Noord-Holland, gehouden te Amsterdam, den 29sten Maart 1887.

Tegenwoordig de Heeren A. G. Jans, president, A. Maagh Kniphuizen, vice-president, J. van Witzenburg, adviseerend lid en Secretaris, H. V. Hogerzeil, A. H. Claasen, J. W. van Hoogstraten, Dr. C. G. von Reeken en Mr. F. Booy, leden.

(w. g.) A. G. JANS, *President.*
» A. MAAGH KNIPHUIZEN, *Vice-Pres.*
» J. VAN WITZENBURG, *adv. lid en Secr.*
» H. V. HOGERZEIL.
» A. H. CLAASEN.
» J. W. VAN HOOGSTRATEN.
» DR. C. G. VON REEKEN.
» F. BOOY.

**Overtollige moeite.**

Op 16 December 1886 hadden deze broederen reeds elken band met het Hervormd Genootschap doorgesneden.

Niet zonder droefheid bespeurt men, hoe het schorsen, afzetten, ontzetten en uitzetten nog altoos zonder sparen of verpoozen in het Hervormd kerkgenootschap doorgaat.

Van 1816 af heeft dit genootschap al de macht bezeten, om tot zulk een klopjacht over te gaan, en al deze zeventig jaren heeft het hier nooit of nimmer aan gedacht.

Hoe schriklijk ook de wereldzin uitbrak en de ongerechtigheid en bandeloosheid hand over hand toenamen, nooit achtte men het oogenblik gekomen, om tegen deze wereldgelijkvormigheid en ontheiliging der kerk het zwaard der Tucht te wetten.

Dat alles liet men gaan.

En toen het ongeloof en de ketterij en de afval zoo hand over hand toenamen, dat er letterlijk geen enkele regel in onze Belijdenis staat, die niet betwist en bestreden wierd, heeft men op elke aanmaning om de Tucht tegen zulk een aanval aan te wenden, steeds geantwoord, dat men daartoe het zedelijk recht miste en dat dit niet ging.

En nu, nu het geen zedeloosheid en geen afval van den Heere Jezus Christus, maar integendeel trouw aan zijn Woord en zijn Eere geldt, nu laat men zich door geen motieven van zedelijk rechtsbesef terughouden, men kan alles, men halveert en decimeert nu desnoods een geheele gemeente, zoo de Hierarchie maar meester blijft van het terrein.

Dit stemt droef.

Waarlijk niet omdat het ons Gereformeerden tot allerlei opoffering en moeite noopt en ons in tal van plaatsen ongelegenheden berokkent.

Wij althans zouden den zin van Gods kinderen niet verstaan, indien ze, eenmaal in dezen strijd voor Koning Jezus opgaande, niet met blijdschap deze schade droegen en niet juichten in de verdrukking, die hun wordt aangedaan.

Als men maar weet, dat men met zijn Heere optrekt, is desnoods het vluchten in de woestijn en het uitgaan naar Pella zoo zoet.

In dat opzicht klagen we dus niet.

Maar, en hierop kan niet genoeg gewezen, onze tegenstanders bezondigen zich zoo schriklijk.

Wie jarenlang met het opgestoken zwaard in de scheede tegen de zedeloozen en de loochenaars van zijn Heer heeft gestaan en nog staat, en het nu opeens trekt tegen zijn broederen, en met haat in het oog en met een boozen lach om de lippen en met een schimpwoord op de tong, er op zijn broederen en zusteren meê inslaat, *die handelt tegen den geest des kindschaps.*

Die weet wel, dat, zoo de Heere Jezus eens door de gesloten deur in de samenkomsten van Classicale en Provinciale Besturen binnentrad, niet een enkele van deze mannen, die nu zoo voortvaren in hun dreigen, zijn naam onder zoo schandelijk soort vonnissen zou durven te zetten.

Die verstaat het wel aan zijne ziele, hoe de Heere Jezus aan een Verhoeff, aan een Creutzberg en wien niet al meer, al deze papieren uit de hand zou rukken, en hun bestraffend zou toeroepen: „Heb ik, toen ik mijn jongeren de voeten waschte, u zulk woeden tegen uw broederen geleerd!"

We zeggen daarom niet, dat ze dit *nu* aan hun conscientie gevoelen!

Integendeel, we willen gelooven, dat hun conscientie op dit oogenblik slaapt.

Gelooven zelfs, dat ze op dit oogenblik zich inbeelden „een moeielijken plicht" te vervullen.

Ja, dat ze op de knieën bidden, om moed en kracht en volharding, om zich door geen werkelijk gevoel te laten weerhouden.

Enkele booze naturen zijn er, helaas, onder deze vervolgers. Geheel natuurlijke menschen, die geheel leven uit hun haat.

Maar zoo is de massa niet.

o, Neen.

Verre de meesten hebben zich ingezet in een systeem, waarin alles is goedgepraat en alles alzoo aan hen voorkomt als door hooger gezag van hen geëischt.

Maar ook al is dit zoo, gaan ze daarom vrij uit?

Herinneren ze zich dan niet de oogenblikken in hun verleden, toen zij juist hetzelfde tegenover Kerkbesturen geklaagd en geroepen hebben, als thans wij?

Weten ze dan niet meer, hoe ze in '73 en '74 even druk bezig waren, om op allerlei wijs verzet tegen de Synode te organiseeren!

Brengen de ouderen het zich niet te binnen, hoe zij ons jongeren, dien harden plicht tegenover de Synode hebben geleerd?

Weten dat niet de heeren Bax c. s. toen ze groot waren in den kring van de Vrienden der waarheid?

Weten dat de heeren Vos c. s. niet uit de dagen toen ze het vuur openden in de batterij der Confessioneele Vereeniging?

Weten dat de heeren Doedes c. s. niet, hoe ze in '78 dreigden met verbreking van het Kerkverband en het smadelijk verwijt van revolutie verre van zich wierpen?

Meer nog!

Heugt het dezen mannen niet meer, hoe ze, toen pas dit Conflict uitbrak, worstelden in hun conscientie, om een betere stem die in hen sprak tot zwijgen te brengen?

Staat het niet in hun dagboek, hoe ze gaandeweg deze zestien maanden al meer alle Christelijke schaamte kwijt raakten; eerst haast niet durvend; toen met anderen meeloopend; straks voorop gaande; nu zelfs met luidruchtigheid jubileerend.

o, Die demoralisatie van zoo menig karakter!

Er wordt zooveel geweld aan de conscientiën aangedaan.

Zie het nu weer aan Ds. Van Walsem van Alphen.

Eerst een kloeke inspraak van het hart: „*Neen, ik mag niet tegen mijn broederen optreden*", en moedig alle dreigement van van het Classicaal Bestuur weerstaan.

Toen *berispt*, en nog weerstand geboden!

Nu eindelijk voor de keuze gesteld, om te bukken of afgezet te worden, en zie, nu geeft hij toe.

Nog wel niet om zelf op te treden; dat ware te veel; maar om de beurt voor zijn rekening te nemen, zijn verzet op te geven; straks komt Ds. Pijzel; en is de moeielijkheid uit.

Wat dunkt u? Is hier nu de zedelijke standaard gerezen of gedaald?

En zoo is het heel het land door!

Herinner u nog eens de fiere kloeke brieven die een naar Hilversum beroepen predikant aan Dr. Vos dorst richten.

En toch, is in de maanden die sinds verliepen, van die kloeke taal door u een nagalm vernomen?

En dit nu stemt droef.

Deze mannen en broederen hebben toch ook hun eere, hun karakter; hun rekening met den Kenner der harten, en als men dan zoo voor oogen ziet, hoe zulk een Hierarchie er toe drijft, om zelfs de besten te demoraliseeren, wie klaagt dan niet?

Want vergeet niet, nu zoo gehandeld wordt door mannen die den Heere Jezus Christus belijden, nu lijdt de Belijdenis van den Heere Jezus zelf er onder.

Men hoort vragen, of dát dan nu de mannen zijn, die van een aannemen van den Christus alle heil voor land en volk verwachten.

Men fluistert, of dit dan nu de lieldebanden zijn, die het belijden van éénzelfden Heer om de harten moest vlechten!

Men spot met u en vraagt, of dat nu de tolken der waarheid zijn, *die wat gerechtigheid in rechten is*, beter dan de heidenen en tollenaren verstaan.

o, De toestand is ontzettend!

Niet voor ons, maar voor een kerkgenootschap waarin zoo booze demon rondwaart; voor de broederen die er zich door verleiden laten; en niet minder voor ons volk en vaderland, dat door de prediking van zulk een Evangelie moet gered.

Onze opmerking, dat in het Statuut van het kerkgenootschap der Gescheidenen, Kerkorde in steê van „Kerkenordening" gelezen wordt, en dat niet de inzijnde, maar de overkomende personen in art. 2 vooróp worden genoemd, vatte niemand op als een zoeken van spijkers op laag water.

Het heeft hier niets van.

Puristen zijn we volstrekt niet, en wil iemand, zoo gewoon sprekende, praten of schrijven van de „Dordsche Kerkorde," dan zouden we het pedant vinden, om hem daarover hard te vallen. Kortheidshalve deden en doen we het zelven vaak.

Maar men zal ons toestemmen, in een Statuut is dit iets anders. In een Statuut wikt en weegt men elke letter, en dient alles officieel in zijn juiste terminologie te staan.

En als nu de oude Gereformeerden zeiden: „Wij ordenen onze kerken en komen zoo doende tot een „ordeninghe" er van, d. i. tot een Kerkenordening; terwijl de collegiale man zegt: „Ik niet, ik heb maar één kerk en richt die in en stel daar orde op, dus heb ik een Kerkorde"; dan kan een Gereformeerde groep toch kwalijk, sprekende van Dordt in 1619, dit „Kerkenordening" in „Kerkorde" veranderen, zonder van de Gereformeerde basis op het collegiaal staketsel over te stappen.

Komt hier nu bij, dat men de leden van zijn genootschap aangevende, niet „kerken" maar „personen" noemt, en dan toch niet een plaatselijk maar een generaal kerkgenootschap bedoelt, dan verkrijgt dit vermoeden zeer groote waarschijnlijkheid.

Immers als ik naar Gereformeerde usantie spreek, dan is er wel zoo men wil eene landskerk, maar saamvergaderd uit de gewestelijke kerken, die weer uit de kerken der classis, die weer uit de kerken in de classis; en de kerken in een classis saamvergaderd uit de personen.

De deelen en leden van de landskerk zijn dan geen *personen* maar *kerken*, en de personen zijn deelen of leden niet van de landskerk maar van de plaatselijke kerk.

In dit Reglement der Gescheidenen daarentegen worden de personen voorgesteld als de samenstellende leden der landskerk, en de plaatselijke gemeenten als vakjes van dit ééne geheel.

En komt hier nu bij, dat als leden van dit groote landsgenootschap dan genoemd worden niet eerst de inzijnde personen, maar de personen die overkomen, dan springt het toch in het oog, dat men tegenover het Genootschap van 1816 een ander Genootschap van 1869 heeft gesteld, waar men natuurlijk vlak het tegenovergestelde meê bedoelde, maar waar men toch onvoorziens nu kerkrechtelijk meê in één zelfde collegiaal spoor kwam.

En als er dan staat: Wij volgen de Dordsche Kerkorde voor zooveel de omstandigheden dit niet verhinderen, — en men begint dan aanstonds met in art. 2 geheel het beginsel van de Dordsche Kerkenordening op zij te zetten, nog eens, dan denken we zelfs niet van verre aan ongereformeerd opzet, maar dan valt het toch kwalijk te ontkennen, dat men zijns ondanks in een verkeerde lijn kwam, en dat men op die lijn niet kan blijven.

Met onbetwistbare juistheid heeft de heer Docent Wielenga in zijn redevoering over *de Doleerende Kerken* aangetoond, wat trouwens niemand ooit weersproken had, dat de doleerende kerken die in de 17e eeuw tegenover het Remonstrantisme optraden, niet gebroken hebben met het toenmalig kerkverband.

Integendeel, ze stelden er destijds alle prijs op, dat kerkverband juist te bewaren, en voorzooveel de publieke kerken in goeden geest waren, aanzelden deze publieke kerken dan ook geen oogenblik, om de doleerende kerken als de wezenlijke en echte kerken Christi in zulk een stad of dorp te eeren en te erkennen.

Ze vroegen niet, of er onder de tegenstanders der doleerende kerken in zulk een plaats ook nog belijders van Christus of ook nog orthodoxe ambtsdragers waren. Integendeel, wie, hoe orthodox overigens ook, op het punt van den vrijen wil de zuivere belijdenis weersprak of niet beleed, wierd, zoo hij ambtsdrager was, eenvoudig afgesneden.

Een afsnijding, die geen ban insloot, maar eenvoudig te kennen gaf, dat men voorshands niet meer met dezulken saam kon arbeiden, en alzoo, in afwachting van betere tijden, elk zijn eigen gang ging.

Ja zoozeer stonden de Gereformeerde kerken destijds (ze mochten dan publiek of doleerend zijn) op de vasthouding aan het bestaande kerkverband, dat zij juist rusteloos op Synodaal saamkomen aandrongen.

Intusschen dit ging slechts zoover het voeten had.

Lang niet overal gelukte het op die wijs in de bestaande Classis te komen; en dan formeerde men zelf door afsnijding, een Gereformeerde Classis tegenover de Remonstrantsche.

Lang niet overal kon men provinciaal vergaderen, en dan, Doc. Wielenga zegt het zelf, vergaderde men officieus (dus *buiten* het verband).

En van een Synode-Generaal kon vooreerst niet komen, zoodat alle generale overleg in conferentie ging. Ook *buiten* het kerkverband.

Terwijl eindelijk in de provincie Utrecht de Remonstranten derwijs het rijk in hadden, dat de doleerenden er eigenlijk geheel *buiten* het verband waren geplaatst.

De opmerking van Doc. Wielenga is dus volkomen juist: De toenmalige doleerende kerken hebben niet het kerkverband verbroken, maar alleen gebroken met de plaatselijke organisatie.

Édoch, en hierin ligt, zoo we wel zagen, al de kracht van dit argument tegen ons machteloos: Ze verbraken toen het kerkverband niet, omdat het een *Gereformeerd* kerkverband was, en heur medekerken ze grootendeels erkenden.

Had destijds Oldenbarnevelts project reeds kracht van wet gehad, en hadden de politieke heeren hun „kerkelijke wetten" toen reeds kunnen doordrijven, dan zoudt ge eens gezien hebben, hoe ook destijds de doleerende kerken *dit* verband zouden hebben opgezegd, om aanstonds het *beter* te zoeken.

Maar Oldenbarnevelt had op dit stuk zijn zin nog niet kunnen doen dan alleen ten deele in Utrecht; en daar juist, Doc. Wielenga erkent het wederom zelf, liepen de zaken dan ook geheel anders.

Ten tweede, in classes en provinciën waar heur medekerken niet hielpen, hielp heur blijven in het kerkverband haar niets, en waren ze wel genoodzaakt terstond nieuwe organen en geledingen voor het kerkverband te zoeken.

En ten derde, ook zoo nog waren ze vaak, evenals in de 16e eeuw, tot officieus conventikel gedwongen, omdat het officieel niet ging.

Hieruit volgt alzoo, dat Doc. Wielenga volkomen naar waarheid heeft aangetoond, dat hetgeen nu de doleerende kerken doen, volstrekt niet op alle punten hetzelfde is, als wat de doleerende kerken in de 17e eeuw deden.

Natuurlijk n.et.

Onze vaderen deden drie dingen: 1°. maakten ze hun kerk los van de dwaling in de Belijdenis; 2°. sneden ze af wie in het ambt de dwaling vasthield; en 3°. organiseerden ze een kerkverband op eigen voet, waar het bestaande hen in den steek liet.

Wij daarentegen doen *vier* dingen: 1°. maken ook wij ons los van de dwaling, of zeg nu liever, van dwaling, ketterij en afval: 2°. isoleeren we ons van ambtsdragers die met deze dwaling, ketterij of afval nog gemeenschap onderhouden; 3°. rullen we principieel het onschriftuurlijke collegiaal kerkverband weer uit voor het Gereformeerde; en 4°. organiseeren we een kerkverband op eigen voet, omdat het bestaande ons geheel in den steek liet.

Feitelijk doen we dus wel hetzelfde, en alleen de omstandigheden zijn oorzaak, dat we niet kunnen nabootsen, maar hun daad te repeteeren hebben op onze eigen manier,

Wil men nu weten, of we hierdoor het recht verbeurden, om dienzelfden naam te voeren, dan moet men onderzoeken, waarin *het wezen* der doleerende kerken school, en wat bij haar wezen toen en nu bijkomstig was en is.

En dan, dunkt ons, is het terstond voelbaar te maken, dat de quaestie van het kerkverband hier geheel bijkomstig is, en alleen de plaatselijke actie het wezen raakt.

*Doleerend* staat tegenover *publiek*. Een kerk die publiek is doleert niet, en ook waar geen publieke kerk er tegeover staat, bestaat geen doleerende kerk.

Of er nu een publieke kerk, waar ook bestaat, hangt aan de Overheid.

Zoodra de Overheid de publieke kerk van Rotterdam, Zuidland of waar ook, niet meer erkennen zal als bestaande, kan er, in den zin van de 17de eeuw, van geen doleerende kerk in die steden of dorpen sprake meer zijn.

Zoolang daarentegen de Overheid traktement voor de vacaturen in die kerken aan den Ring uitbetaalt, houdt de Overheid staande, dat er in al die plaatsen een *publieke kerk* is. Zelfs te Voorthuizen enz., want ook daarvoor wordt uitbetaald, en men kan niet uitbetalen voor wat men zelf acht niet te bestaan.

En overmits nu de Gereformeerden in deze plaatsen met deze publieke kerk zich niet langer solidair voelen, maar een andere kerk willen zijn, zoolang kan historisch het recht op den naam van doleerende haar moeilijk betwist.

Het eigenlijk wezen, de wezenlijke aard,